

1985 NÜFUS SAYIMININ GEÇİCİ SONUÇLARI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

İsmail Orhan TÜRKÖZ

20 Ekim 1985 günü gerçekleştirilen Cumhuriyet dönemine ait 12. nüfus sayımının telgrafla alınan geçici sonuçları 1985 Kasımının ortalarında bir kitapçık halinde kamu oyuna sunulmuştur.

Millî varlığımızın ana unsuru, ekonomik kalkınmanın temel amacı ve en müessir aracı olan insan kaynağımızın: Ülke sathına dağılımına, doğum ve ölüm oranlarına, nüfusun artış ve azalış hızına; cinsiyet, yaş ve meslek grupları itibariyle bileşimine göç hareketlerine ve önemli diğer hususlara ışık tutması itibariyle nüfus sayımlarından alınan bilgiler ülke yönetimi için büyük önem arz etmektedir.

Bu bakımdan, muhtevası itibariyle ayrıntılı incelemelere imkân vermese de 20 Ekim 1985 nüfus sayımına ait telgrafla alınan geçici sonuçlarının gözden geçirilmesinin faydalı olacağı düşünülmüş, bu yazıda, nüfusumuzun yapısında görülen gelişmeler ana hatlarıyla incelenmiş, mevcut bilgilerden yararlanılarak elde edilebilen kaba sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

1 — Türkiye Nüfusu Oldukça Büyük Bir Hızla Artmaya Devam Etmektedir.

Bilgilerimizi tazelemek ve incelemelerimize temel teşkil etmek üzere Cumhuriyet döneminde yapılan nüfus sayımlarına göre, ülke nüfusunun; toplam, beş yıllık mutlak ve yıllık nisbi artışları itibariyle nasıl bir seyir takibettiği, özet olarak, aşağıda Tablo - 1 de verilmiştir.

TABLO — I 1927 - 1985 Döneminde Türkiye Nüfus Artışları

Sayım Yılı	Toplam Nüfus	Beş Yıllık Mutlak Artış	Yıllık Artış Oranı % 0	Yoğunluk km/kişi
1927	13.648.270		—	18
1935	16.158.018	2.509.748 ²	21.10	21
1940	17.820.950	1.662.932	19.50	23
1945	18.790.174	969.224	10.59	24
1950	20.947.188	2.157.014	21.73	27
1955	24.064.763	3.117.575	27.75	31
1960	27.754.820	3.690.057	28.53	36
1965	31.391.421	3.636.601	24.62	41
1970	35.605.176	4.213.755	25.19	46
1975	40.347.719	4.742.543	25.00	52
1980	44.736.957	4.389.238	20.65	58
1985 ¹	51.420.757	6.683.800	27.85	66

1) Geçici Sonuç
2) 8 yıllık artış

Tablodan, 1927 yılından 1985 yılına kadar geçen 58 yıllık süre boyunca ülke nüfusunun mutlak olarak artmaya devam ettiği, ancak artış oranının 1927 yılından 1945 yılına kadar geçen dönem içinde sürekli bir düşüş gösterdiği anlaşılmaktadır.

1940 - 1945 yılları arasında nüfus artış oranlarında görülen düşüşü, II. Dünya harbinin getirdiği çetin şartlarla izah etmek mümkün olmakla beraber, 1927 — 1940 dönemindeki, daha sınırlı, bir düşüşü açıklamak biraz daha ayrıntılı incelemeleri gerektirebilecektir.

Bu dönemde, doğum ve ölüm oranlarında görülen değişiklikler kadar, iç ve dış göçlerin de önemli bir rol oynamış olması mümkün görülmektedir.

Harb yıllarından hemen sonraki beş yılı kapsayan 1945 - 1950 döneminde nüfus artış oranında % 100'ü aşan bir yükselme görülmüştür. Bu yükselme giderek yavaşlamakla beraber 1960 yılına kadar devam etmiştir. 1955 - 1960 yıllarını içine alan beş yıllık dönemde yıllık nüfus artış oranları en yüksek seviyeye, yani binde 28,53'e ulaşmıştır.

1960 - 1965 yılları arasında yaklaşık binde dört oranında bir düşüş

gösteren nüfus artış oranının 1960 - 1975 yıllarını içine alan 15 yıllık bir dönem zarfında oldukça sabit bir seyir takibettiği ve yaklaşık binde 25 dolaylarında kaldığı anlaşılmaktadır. Bu artış oranının 1975 - 1980 döneminde binde 20,65'e düşmesi, yeni bir yavaşlama dönemine girildiği intibamı vermiştir.

Bu süre içinde: şehirleşme, sanayileşme, kadınların iş hayatında rol alma eğilimlerinin; dünya görüşünde ve —bazı kesintilerle de olsa— hayat standardında görülen gelişmelerin ve ayrıca aile planlaması konusunda girilen faaliyetlerin belirli ölçüler içinde artarak devam etmesi, bu intibamı kökleşmesine yol açmıştır. Ancak 1985 sayımının ortaya koyduğu, binde 28,53 lük rekor düzeye yaklaşan, binde 27,85 lik yıllık artış oranı bizi yeniden bu nokta üzerinde durmaya sevk etmiştir.

Bu konuda üzerinde durulması gereken ilk husus 1980 - 1985 döneminde görülen yüksek nüfus artışının bir gerçeği mi yansıttığı, yoksa sayımların sağlıklı bir şekilde yapılamayarak nüfusun, 1980 sayımında olduğundan daha az, 1985 sayımında da olduğundan daha çok gösterilmesinden mi kaynaklanmıştır.

Konuyla yakından ilgili olanlar birinci ihtimali varit görmekte, 12 Eylül harekâtından sadece bir ay sonra yapılan, 1980 sayımının, tamamen giderilemeyen bir anarşi ortamı içinde gerçekleştirildiğini hatırlatarak sayım memurlarının girilmesi zor bazı bölgelerde gerekli titizliği gösterememiş olabilecekleri ihtimali üzerinde durmaktadırlar.

Son günlerde, günlük basında, bazı yerleşim yerlerinde, pratik mülâhazalarla, nüfusun olduğundan daha çok gösterildiğine dair haberlerin yer alması ikinci ihtimalin de varit olabileceğini ortaya koymaktadır.

Ne var ki bu zan ve mülâhazalar sadece 1985 sayımına münhasır olmamış diğer sayımları da etkilemiştir. Dolayısıyla bunları mübalağa etmek yerine bütün sayımları etkileyen bir sistematik hata kaynağı olarak değerlendirmek daha uygun olabilecektir.

Nitekim 1975 - 1985 yıllarındaki nüfus artış oranını, beşer yıllık dönemler için ayrı ayrı hesaplayacak yerde, on yıllık dönemin tamamı için hesapladığımız zaman bunun binde 24,55 olduğu görülmektedir. Bu da daha önceki 15 yıllık oranlara büyük bir yakınlık arz etmekte, hattâ belirli bir düşüşün varlığını da ortaya koymaktadır.

Diğer yandan 1980 ve 1985 sayımlarının daha önceki sayımlara nazaran aynı sağlık derecelerine sahip oldukları kabul edildiği takdirde, 1980 - 1985 dönemindeki nüfus artış oranında yeniden ortaya çıkan büyümeyi izah etmek için bir kaç faktör üzerinde durmak gerekir.

Bu günkü şartlar altında yurt içine veya yurt dışına yapılan göçlerin nüfus artışlarında bu ölçüde büyük bir rol oynamadığı bilindiğine göre her şeyden önce bunların doğum ve ölüm oranları arasındaki farkın büyümesinden kaynaklandığı varsayımından hareket etmek gerekmektedir.

Bu farkın büyümesi ise:

- a) Ölüm oranları sabit kalırken doğum oranlarının artmasından,
- b) Doğum oranları sabit kalırken ölüm oranlarının düşmesinden,
- c) Hem doğum hem ölüm oranları artarken doğum oranlarındaki artışın daha hızlı olmasından,
- d) Hem doğum hem ölüm oranları azalırken ölüm oranlarındaki azalışın daha hızlı olmasından,

kaynaklanabilecektir.

Kanaatimize göre ülkemiz için b) ve d) şıklarındaki durumlardan birisinin geçerli olması ihtimali daha kuvvetlidir.

Nitekim müşahadelerimiz, Türkiye genelinde, özellikle coğrafi istisnalar dışında, doğum oranlarında bir artışın olabileceğini teyit etmektedir. Öyleyse, bu oranlar ya sabit kalmakta veya düşüş göstermektedir. İkinci ihtimal daha kuvvetlidir. Dolayısıyla nüfus artış oranlarının yükselmesindeki temel faktörün ölümlerdeki düşüş olması büyük bir ihtimal olarak karşımıza çıkmaktadır.

Her ne kadar bu gün, hiç olmazsa belirli kesimlerde ve belirli şartlarda, doğumlardan da korkulmaya başlanmış ve dolayısıyla doğumları kontrol altına alma eğilimi belirmişse de bu korku, şimdilik, ölümlerden duyulan korku kadar kuvvetli değildir. Bu sebepten ölümleri azaltmak için sarfedilen gayretler doğumları azaltmak için sarfedilen gayretlerden daha yoğun olmaktadır. Netice itibarıyla ölüm oranlarında doğum oranlarınkine nazaran daha çabuk ve daha hızlı azalışlar kaydedilebilmektedir. Hayat standardındaki yükselmeler; özellikle beslenme, sağlık, eğitim gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında ve çevre şartlarında sağlanan gelişmeler de ölüm oranlarının süratle düşmesine yol açmaktadır.

Buna karşılık doğum oranlarının düşmesi dini inanç ve sosyal değerlerde büyük değişikliklerin gerçekleşmesini gerektirmekte, bu değişiklikler ise, ölüm oranlarını azaltan sebeplerdekine nazaran daha uzunca bir süreye ihtiyaç göstermektedir. Meselâ, doğum kontrolünün gerçekleştirilmesi, hiç olmazsa başlangıçta, cinsel alanda aile mahremiyeti ile ilgili bazı hususların yabancılara aktarılmasını gerektirmekte ve bu ciddi engeli aşmak hayli güç olmakta ve zaman almaktadır.

Ölüm oranlarının süratle düşmesine rağmen, doğum oranlarının sa-

bit kaldığı veya daha yavaş bir düşüş gösterdiği, geçiş dönemi «transiti-on period», denen bu sürede nüfus artış oranlarında ve mutlak nüfusta büyük yükselmeler kaydedilmektedir. Daha sonra doğum oranları da süratle düşerek durgun «stabil» nüfus dönemine girilmektedir. Türkiye'nin halen bu döneminin içinde bulunduğu ve nüfus artışlarının doğum artışlarından daha çok ölümlerdeki düşüşlerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu hususta kesin kanaat yürütebilmek için tabiatıyla sayımın kesin sonuçlarının alınmasını beklemek gerekmektedir.

Sayımın sayıma nüfus artış oranlarında görülen nisbi artışların, doğum ve ölüm oranları arasındaki farkın büyümesinden başka önemli bir sebebi daha mevcuttur. Bu, üretken yaştaki nüfusun genel nüfus içindeki oranının büyümesidir. Bu oran büyüdüğü zaman, ailedeki çocuk sayısında herhangi bir artış görülmediği, hattâ bir azalma müşahade edildiği halde nüfus artış oranlarında bir yükselme olabilmektedir.

Bu duruma doğumlardaki artıştan kaynaklanan nüfus artış oranlarının yüksek olduğu dönemlerde doğan çocukların evlenme yaşına eriştiği yıllarda rastlanmakta ve bu hal sözkonusu gurubun üretkenlik çağının dışına çıkmalarına kadar devam etmektedir. Nüfus artış oranlarının binde 27,75 ve binde 28,53 olduğu 1950 - 1960 döneminde doğan çocukların 1980 - 1985 döneminde 20 - 35 yaşları arasında olacağı dikkate alındığı zaman, 1985 sayım sonuçlarının ortaya koyduğu yüksek nüfus artış oranının bu sebebe dayanabileceği sonucuna varmak da mümkün olabilecektir.

2 — Türkiye'deki Nüfus Artışı Bölgelere Göre Büyük Farklılık Arzette ve bu Farklılıkta Değişiklikler Müşahade Edilmektedir.

Tablo — II de ülke nüfusunun 1975, 1980 ve 1985 yıllarında bölgeler arasında mutlak ve nisbi olarak nasıl bir dağılım gösterdiği ve bu bölgelerdeki nüfus artış oranları verilmektedir.

Tablonun tetkikinden anlaşılacağı gibi 1980 - 1985 döneminde ülkenin tamamında nüfus artış oranlarında görülen yükselmeden, Marmara ve Ege kıyıları dışında bütün bölgeler payını almış, yani bu bölgelerin hepsinde nüfus artış oranlarında yükselmeler kaydedilmiştir.

Ne var ki nüfus artış oranlarındaki yükselmeler bölgeden bölgeye büyük farklılıklar arzettiştir. Meselâ Güneydoğu Anadolu Bölgesi yılda % 49,61 gibi çok yüksek bir artış hızına erişerek diğer bölgelerin önüne geçmiştir. Halen bu bölgeye ait yıllık nüfus artış hızı ile kendin-

den sonra gelen Akdeniz kıyısına ait nüfus artış hızı arasındaki % 12,74 gibi oldukça büyük bir fark bulunmaktadır. 1975 - 1980 döneminde artış oranı en yüksek bölge ile en düşük bölge arasındaki oran (32,76/13,50) 2,427 iken, 1980 - 1985 döneminde bu oran (49,61/16,25) 3,053'e yükselmiştir.

Bu artışların münhasıran bölge içinden mi kaynaklandığını yoksa diğer bölgelerden buraya bir iç göçün mü cereyan ettiğini anlamak için bölgedeki doğum ve ölüm oranlarına ait bilgilerin de incelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

TABLO — II Nüfus Artışlarının Bölgelere Göre Dağılımı

Bölgeler	Sayım Yılları			Yıllık Artışlar			Bö. Nüfusunun Genel Nüfus İçindeki % Payı		
	1975 ¹	1980 ¹	1985 ²	1975-1980 ³	1980-1985 ³	% 0	1975	1980	1985
1 — Tarakya	3.300.063	4.325.306	5.101.901	9,39	33,03	33,03	9,413	9,663	9,922
2 — Karadeniz Kıyısı	5.733.473	6.225.451	6.752.262	14,67	16,25	16,25	14,334	13,916	13,131
3 — Marmara ve Ege Kıyısı	7.188.664	3.423.493	9.852.161	32,76	31,33	31,33	17,818	13,329	19,160
4 — Akdeniz Kıyısı	3.363.762	3.934.651	4.731.243	30,69	36,97	36,97	3,349	3,795	9,201
5 — Batı Anadolu	3.013.441	3.220.688	3.574.365	13,50	20,87	20,87	7,437	7,199	6,952
6 — İç Anadolu	10.169.371	10.967.385	12.463.307	20,33	25,57	25,57	25,204	24,516	24,239
7 — Güneydoğu Anadolu	1.833.411	1.976.400	2.532.316	15,64	49,61	49,61	4,544	4,418	4,926
8 — Doğu Anadolu	5.135.564	5.663.083	6.411.702	18,41	24,33	24,33	12,352	12,659	12,463
							100,006	100,026	99,999

1) Kesin Sonuçlar

2) Geçici Sonuçlar

3) Bu oranlar 1980 ve 1935 sayılarının geçici sonuçlarına göre hesaplanmıştır. Kesin sonuçlara göre hesaplanacak oranlardan sadece çok cüzi farklılıklar gösterebilecektir.

Ayrıca her bölge nüfusunun toplam nüfusa oranında Karadeniz Kıyısı, Batı Anadolu, İç Anadolu ve Doğu Anadolu'da muntazam azalmalar; Trakya Marmara ve Ege Kıyısı ile Akdeniz Kıyısında muntazam artışlar kaydedilmiştir. Güneydoğu Anadolu bölgesinde ise önce cüzi bir azalma, daha sonra da hissedilebilir bir artış görülmüştür.

Aşağıda Tablo — III te bölgelerin nüfus artış oranları itibariyle sahih oldukları sırada ortaya çıkan değişiklikler gösterilmektedir.

TABLO III — Bölgelerin 1975 - 1980 ve 1980 - 1985 Dönemlerinde Nüfus Artış Oranlarına Göre Yapılan Sıralamadaki Yerleri

Bölgeler	Nüfus Artık Oranları Sıralaması	
	1975-1980	1980-1985
1 — Trakya	3	3
2 — Karadeniz Kıyısı	7	8
3 — Marmara ve Ege Kıyısı	1	3
4 — Akdeniz Kıyısı	2	2
5 — Batı Anadolu	8	7
6 — İç Anadolu	4	5
7 — Güneydoğu Anadolu	6	1
8 — Doğu Anadolu	5	6

Tablo - III ten Trakya ve Akdeniz kıyısının nüfus artış oranlarındaki sıralamada yerini koruduğu; Batı Anadolu'nun bu sıralamadaki yerini bir, Güneydoğu Anadolu'nun ise beş kademe yükseldiği; Karadeniz kıyısı ve İç Anadolu'nun bir, Marmara ve Ege Kıyısının ise iki kademe düşürdüğü görülmektedir.

3 — Türkiye'de Şehirlerde Yaşayan Nüfusta Mutlak ve Nisbi Olarak Muntazam Artışlar Kaydedilmektedir.

Aşağıda Tablo — IV te 1975, 1980, 1985 yıllarında ülke nüfusunun il ve ilçe merkezleriyle bucak ve köyler arasında nasıl bir dağılım arzettiği ve bu dağılımın zaman içinde nasıl bir değişime gösterdiği ortaya konmaktadır.

TABLO IV — Türkiye Nüfusunun İl ve İlçe Merkezleriyle Bucak ve Köyler Arasında Dağılımı

Sayım Yılları	İl ve İlçe Merkezleri Nüfusu	Bucak ve Köyler Nüfusu	İl ve İlçe Merkezleri Nüfusunun Toplam Nüfustaki Payı %		Bucak ve Köyler Nüfusunun Toplam N. Payı %		Fark %	İl ve İlçe Merkezleri Nüfusu Artışı % 0		Bucak ve Köyler Nüfusu Artışı % 0	
			Toplam Nüfustaki Payı %	Toplam Nüfusunun Payı %	Toplam N. Payı %	Bucak ve Köyler Nüfusunun Payı %		İlçe M. Nüfusu Artışı % 0	Bucak ve Köyler Nüfusu Artışı % 0		
1975 ¹	16.878.462	23.469.257	41,83	58,17	16,34	—	—	—	—		
1980 ¹	21.993.318	22.743.639	49,16	50,84	1,68	34,47 ³	13,95 ³				
1985 ²	27.592.685	23.828.072	53,66	46,34	-7,32	45,36 ⁴	9,32 ⁴				

1) Kesin Sonuçlar

2) Geçici Sonuçlar

3) 1980'nin geçici sonuçlarına göre

4) 1985'nin geçici sonuçlarına göre

Tablodan anlaşıldığı gibi Türkiye'deki il ve ilçe merkez nüfuslarının toplam nüfus içindeki payında düzenli ve oldukça hızlı bir artış kaydedilirken; bucak ve köy nüfuslarının toplam nüfusa oranında da, tabii olarak, paralel azalmalar görülmektedir.

Türkiye Nüfusunun Bölgeler İtibariyle İl ve İlçe Merkezleriyle Bucak ve Köyler Arasındaki Dağılımı

Bölgeler	İl ve İlçe Merkezleri				Bucak ve Köy				İl ve İlçe Merkezlerinde Bucak ve Köylerde					
	Nüfusunun Toplam		Nüfusunun Toplam		Nüfusunun Toplam		Nüfusunun Toplam		Nüfus Artış Oranı		Nüfus Artış Oranı		Nüfus Artış Oranı	
	1975 ¹	1980 ¹	1985 ²	1975 ¹	1980 ¹	1985 ²	1975	1980	1985	1975	1980	1985	1975	1980
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
1. Trakya	61,0	82,9	84,7	38,9	17,0	15,2	14,2	37,3	52,2	10,6				
2. Karadeniz kıyısı	26,2	28,2	32,9	73,7	71,7	67,0	27,3	46,4	9,9	2,0				
3. Marmara ve Ege kıyısı	47,6	60,4	64,2	52,4	20,5	35,7	39,5	43,7	26,3	10,7				
4. Akdeniz kıyısı	46,7	50,0	55,1	52,2	49,9	44,5	37,6	56,1	24,3	15,4				
5. Batı Anadolu	36,6	40,6	44,3	63,3	50,3	55,6	34,1	38,1	*	0,4	9,1			
6. İç Anadolu	44,1	45,6	53,2	55,9	51,3	46,7	41,5	43,5	*	2,9	6,9			
7. Güneydoğu Anadolu	46,2	51,1	55,4	53,9	48,5	44,5	30,9	65,8	*	1,4	31,0			
8. Doğu Anadolu	30,9	34,0	36,6	69,0	65,9	61,3	36,7	50,3	*	9,6	10,2			

1 — Kesin Sonuçlar

2 — Geçici Sonuçlar

Önemli Not: 1975 - 1980 nüfus artış oranlarının hesabında 1980 yılına ait geçici sonuçlar dikkate alındığı; Trakya ile Marmara ve Ege kıyılarına ait 1980 yılı geçici ve kesin sonuçları arasında önemli farklar görüldüğü için bu bölgelere ait nüfus artış oranlarını düzeltmeğe ihtiyaç vardır. Sözü edilen farkların 1975 - 1980 yılları arasında İstanbul metropolitan bölgesindeki bazı bucak ve köylerin daha sonra il ve ilçe merkez hududlarına alınmasından kaynaklandığı sınırlıdır. Bu bölgelere ait 1980 yılı geçici sonuçları tablodaki parantez içinde ayrıca verilmiştir. Oranlar bu rakamlara göre hesaplanmıştır. Parantez dışındaki rakamlara göre ayrıca hesaplanmalarına ihtiyaç varsa da bu incelemede imtiza edilmiştir. Diğer bölgelerde geçici ve kesin sonuçlar arasındaki mutlak farklar oranlarda büyük değişiklikler yapacak kadar büyük değildir.

Bundan daha önemlisi il ve ilçe merkezlerindeki nüfus artış oranları hızlı bir şekilde yükselirken bucak ve köy nüfusu artış oranlarında daha yavaş azalmaların müşahade edilmesidir. Bu durumun üretken çağdaki nüfusun köylerden şehirlere intikal etmiş olmasından, köylerde kalan yaşlı nüfusun göç hareketinin dışında kalmış olmasından kaynaklanmış olması düşünülebilecektir. Şehir nüfusunun toplam nüfustaki payının düşük olduğu zamanlar şehir nüfus artış oranındaki bu yükselmeler pek önemli olmayabilirse de şehir nüfusunun toplam nüfustaki payının yüksek olduğu, özellikle % 50'yi geçtiği zamanlarda şehir nüfus artış oranlarındaki yükselmeler büyük mana ifade edecektir. Diğer bir ifade ile bu zamanlarda şehir nüfusunun toplam nüfustaki payında çok süratli artışlar beklenecek, yani şehirleşme hızı giderek artacaktır.

Nüfusun köyler ve şehirler arasındaki dağılımının bölgeler itibariyle nasıl bir vaziyet arz ettiği ve bu dağılımın zamanın seyri içinde nasıl bir değişiklik gösterdiği aşağıda Tablo — V'te ortaya konmaktadır.

İl ve ilçe merkez nüfuslarında tabii olarak beklenen artışlar tablo da görülmektedir. Bu konuda söylenecek fazla bir şey yoktur.

Tablonun tetkikinden Karadeniz Kıyısı, Akdeniz Kıyısı, Batı Anadolu ve Doğu Anadolu'ya ait bucak ve köy nüfuslarındaki mutlak artışların ihmal edilebilecek kadar azaldığı; İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'daki bucak ve köy nüfusunda 1975 - 1980 yılları arasında mutlak düşüşler görüldükten sonra 1980 - 1985 yılları arasında yeniden mutlak artışlar kaydedildiği anlaşılmaktadır. Trakya ile Marmara ve Ege Kıyılarında da önce mutlak düşüşler daha sonrada yeniden artışlar görülmekle beraber bu düşüş ve artışlarda İstanbul iline ait hudut düzenlemelerinin büyük rol oynadığı anlaşılmaktadır.

Tablodan, bütün bölgelerde il ve ilçe merkez nüfuslarının toplam nüfus içindeki payının muntazam bir artış gösterdiği; 1975 yılında sadece bir bölgede şehir nüfusu, bucak ve köy nüfusunu aştığı halde bu sayının 1980 yılında dörde, 1985 yılında ise beşe çıktığı görülmektedir. Halen bucak ve köy nüfusunun il ve ilçe merkezleri nüfusunu aştığı bölgeler sırayla % 67,10 ile Karadeniz Kıyısı, % 61,34'le Doğu Anadolu ve % 55,69'la Batı Anadoludur.

Tabloda dikkati çeken husus Güneydoğu Anadolu'nun 1980 - 1985 döneminde hem il ve ilçe merkezleri hem de bucak ve köylerdeki nüfus artışları itibariyle başı çekmekte oluşudur.

Tablo VI — da il düzeyinde: toplam nüfusta il ve ilçe merkezleri, bucak ve köyler nüfusunda ve ayrıca il merkez belediye nüfuslarında kaydedilen gelişmeler gösterilmektedir.

Tabloda iller toplam nüfus artış oranlarının yüksekliğine göre sı-

raya konmuş; diğer kolonlarda il ve ilçe merkez, bucak ve köy, il merkez belediye nüfuslarında görülen artışlar kaydedilmiş; ayrıca illerin bu bakımdan kaçınıcı sırayı işgal ettikleri parantez içinde gösterilmiştir.

Tabloda dikkati çeken husus illerin toplam nüfusuyla Bucak ve köy nüfuslarındaki artışların birbirlerine benzerlik göstermesidir. 67 ilimizden Şanlıurfa (1), Kocaeli (2), Van (6), Adıyaman (11), Malatya (25), Uşak (36), Sivas (62), Artvin (65), Kastamonu (66), Tunceli (67), illerinden oluşan 10'unun toplam nüfus artışına göre yapılan sıralamadaki yerleriyle bucak ve köy nüfus artışlarına göre yapılan sıralamadaki yerlerinin aynı olması; sekiz ilimizin iki sıralamadaki yerlerinin sadece birer, üç ilimizin ikişer, beş ilimizin üçer, üç ilimizin dörder, sekiz ilimizin beşer, beş ilimizin altışar, beş ilimizin yedişer, dört ilimizin sekizer, iki ilimizin de dokuzar kademe farklılık göstermesidir.

Ankara (7) (29), İzmir (17) (41), Bursa (20) (36), Kayseri (29) (43), Trabzon (30) (45), Erzurum (43) (55), Eskişehir (40) (58), Gümüşhane (48) (61), illerinde genel nüfus artış oranı ile bucak ve köy nüfus artış oranı sıralamasındaki paralelliğin bozulduğu, bu bozulmanın genel nüfus artış oranlarının, bucak ve köylerdeki nüfus artış oranlarına kıyasen sıralamada daha önlere kaynaklanmasından anlaşılmaktadır.

Bu illerin şehirleşme sıralamasında daha önlere geçmeleri kuvvetle muhtemeldir.

Buna karşılık Nevşehir (46) (32), Niğde (47) (26), Sakarya (21) (5), Muş (26) (9), Bingöl (44) (31), Muğla (34) (22), Zonguldak (42) (20) illerinde genel nüfus artış oranı ile bucak ve köy nüfus artış oranı arasındaki paralelliğin bozulduğu, ancak bu bozulmanın, bucak ve köy nüfus artış oranlarının, genel nüfusa kıyasen, sıralamada daha önlere yer almasından kaynaklandığı görülmektedir.

Bu illerin şehirleşme sıralamasındaki yerlerinin daha da gerilere düşmesini beklemek mümkündür. (Parantez içindeki ilk rakamlar illerin genel nüfus artış oranlarına göre yapılan sıralamadaki, ikinci rakamlar da bucak ve köy nüfus artışlarına göre yapılan sıralamadaki yerleri göstermektedir).

Tabloda dikkati çeken bir başka husus da 1985 sayımında Adana, Amasya, Artvin, Balıkesir, Bilecik, Burdur, Çankırı, Çorum, Eskişehir, Giresun, Kars, Kastamonu, Kırklareli, Kırşehir, Ordu, Rize, Sinop, Sivas, Tunceli'den ibaret 21 ilde bucak ve köylerdeki nüfus artış oranlarının negatif olması, yani buralardaki nüfusta mutlak düşüşlerin görülmesidir.

1985 sayımına göre;

Bucak ve köy nüfusunda mutlak düşüşler görülen illerin 1980 sayımındaki durumlarıyla, 1980 sayımında bucak ve köy nüfusunda mutlak düşüşler kaydedildiği halde 1985 sayımında bu durumdan kurtulan illerin halleri aşağıda Tablo VII de gösterilmiştir.

TABLO VI — İllerin Toplam, İl ve İlçe Merkezleri, Bucak ve Köy Nüfuslarıyla Merkez Belediye Nüfus Artış Oranları (% o)

İlin adı	Toplam	İl ve İlçe Merkezleri	Bucak ve Köyler	Merkez Belediyeler
1 — Ş. Urfa	76,77	92,74(2)	58,88(1)	64,98(7)
2 — Kocaeli	46,67	50,48(21)	42,11(2)	38,66(37)
3 — İçel	43,29	60,77(9)	23,36(10)	69,72(5)
4 — İstanbul	42,29	42,41(38)	40,07(3)	42,37(29)
5 — Mardin	41,19	78,45(3)	18,89(14)	26,64(61)
6 — Van	40,49	60,23(10)	29,73(6)	53,57(20)
7 — Ankara	38,59	45,00(31)	9,63(29)	33,82(52)
8 — Diyarbakır	38,12	48,92(22)	27,31(7)	48,16(22)
9 — Hatay	37,73	45,01(30)	32,09(4)	28,04(58)
10 — Hakkari	37,38	67,66(5)	23,99(8)	27,37(59)
11 — Adıyaman	35,69	61,97(8)	22,13(11)	57,02(16)
12 — Siirt	35,52	58,17(12)	17,92(17)	47,61(23)
13 — Antalya	35,08	58,67(11)	17,92(16)	61,89(10)
14 — Adana	33,55	57,55(13)	— 7,01(60)	60,13(12)
15 — Gaziantep	33,02	42,55(37)	13,33(19)	43,96(28)
16 — Bitlis	32,81	54,24(14)	19,45(12)	61,93(9)
17 — İzmir	31,75	40,52(45)	2,60(41)	38,97(36)
18 — Ağrı	31,53	67,22(6)	14,51(21)	58,67(13)
19 — K. Maraş	29,66	45,93(26)	18,93(13)	34,53(50)
20 — Bursa	28,96	43,47(36)	5,89(34)	46,14(25)
21 — Sakarya	27,93	22,08(67)	31,37(5)	17,60(66)
22 — Konya	27,36	45,36(27)	11,72(27)	45,01(27)
23 — Aydın	27,05	42,26(39)	17,30(18)	40,16(34)
24 — A.K. Hisar	26,90	43,62(35)	18,51(15)	33,91(51)
25 — Malatya	25,02	39,99(46)	12,47(25)	41,78(31)
26 — Muş	24,46	26,37(64)	23,86(9)	13,86(67)
27 — Isparta	22,99	34,62(53)	12,87(23)	34,80(49)
28 — Elazığ	22,77	39,37(49)	8,53(31)	36,85(43)
29 — Kayseri	22,46	39,70(47)	1,64(43)	41,67(32)
30 — Trabzon	22,35	74,64(4)	0,75(45)	72,75(4)

İlin adı	Toplam	İl ve İlçe Merkezleri	Bucak ve Köyler	Merkez Belediyeler
31 — Denizli	21,97	40,83(44)	11,45(28)	47,15(24)
32 — Manisa	21,73	33,19(55)	12,54(24)	36,74(44)
33 — Samsun	21,61	52,96(16)	3,10(39)	68,60(6)
34 — Muğla	20,83	42,07(41)	13,00(22)	27,08(60)
35 — Tekirdağ	20,58	39,48(48)	2,65(40)	38,31(38)
36 — Uşak	20,51	41,81(42)	3,63(37)	41,90(30)
37 — Tokat	20,33	51,09(19)	3,99(36)	36,08(45)
38 — Yozgat	18,96	46,04(25)	9,19(30)	35,59(47)
39 — Bilecik	18,67	45,10(29)	— 0,06(47)	37,22(42)
40 — Eskişehir	18,64	31,34(59)	— 5,70(58)	32,94(54)
41 — Kütahya	18,38	44,75(32)	4,26(35)	38,18(39)
42 — Zonguldak	18,03	23,89(66)	15,11(20)	17,68(65)
43 — Erzurum	17,46	50,50(20)	— 3,42(55)	56,74(17)
44 — Bingöl	16,89	44,41(34)	7,32(33)	57,14(15)
45 — Kırşehir	16,75	47,61(23)	— 1,99(52)	55,45(18)
46 — Nevşehir	16,74	34,30(54)	8,19(32)	45,82(26)
47 — Niğde	16,73	28,23(63)	11,95(26)	33,49(53)
48 — G.Hane	16,42	96,34(1)	— 7,52(61)	142,83(1)
49 — Bolu	15,59	52,55(18)	2,42(42)	61,46(11)
50 — Erzincan	14,12	37,99(51)	0,78(44)	29,18(56)
51 — Giresun	13,97	62,01(7)	— 6,60(59)	39,82(35)
52 — Edirne	13,64	30,95(61)	0,00(46)	37,49(40)
53 — Ordu	13,60	53,25(15)	— 0,59(48)	85,27(2)
54 — Çanakkale	13,13	32,23(58)	3,30(38)	35,52(48)
55 — Balıkesir	12,91	35,34(52)	— 3,84(57)	41,17(33)
56 — Çorum	12,45	42,19(40)	— 1,35(51)	49,12(21)
57 — Burdur	11,12	30,72(62)	— 0,90(50)	37,40(41)
58 — Amasya	10,07	31,09(60)	— 3,70(56)	20,30(64)
59 — Kırklareli	9,55	25,61(65)	— 2,91(54)	25,37(63)
60 — Rize	9,46	38,16(50)	— 2,07(53)	28,90(57)
61 — Kars	7,98	32,90(57)	— 0,86(49)	36,07(46)
62 — Sivas	7,68	32,94(56)	— 8,39(62)	26,41(62)
63 — Çankırı	5,61	44,51(33)	—10,65(64)	31,32(55)
64 — Sinop	5,19	52,55(17)	— 9,34(63)	62,29(8)
65 — Artvin	1,55	45,20(28)	—11,28(65)	53,95(19)
66 — Kastamonu	1,35	46,77(24)	—13,70(66)	57,94(14)
67 — Tunceli	17,38	41,09(43)	—24,30(67)	78,44(3)

**TABLO VII — Bucak ve Köy Nüfusunda Mutlak Düşüşler
Görülen İllerin 1980 — 1985 Sayımındaki Nüfus Artış % 01 Oranları**

İlin Adı	Bucak ve Köy Nüfusu Artış Oranı	
	1980	1985
1 — Adana	34,00	—7,01
2 — Afyonkarahisar	—1,15	18,51
3 — Amasya	3,07	—3,70
4 — Artvin	—3,96	—11,28
5 — Balıkesir	5,03	—3,84
6 — Bilecik	0,84	—0,06
7 — Burdur	—0,78	—0,90
8 — Çankırı	13,06	—10,65
9 — Çorum	0,82	—1,35
10 — Erzincan	—0,11	0,78
11 — Erzurum	5,43	—3,42
12 — Eskişehir	—3,51	—5,70
13 — Giresun	—0,89	—6,60
14 — Gümüşhane	—17,31	—7,52
15 — Kars	—2,90	—0,86
16 — Kastamonu	—0,59	—13,70
17 — Kırklareli	4,78	—2,91
18 — Kırşehir	—8,15	—1,99
19 — Nevşehir	—2,84	8,19
20 — Ordu	10,76	—0,59
21 — Rize	9,12	—2,07
22 — Sinop	4,83	—9,34
23 — Sivas	—10,35	—8,39
24 — Şanlıurfa	—6,56	58,88
25 — Tokat	—0,01	3,99
26 — Trabzon	—2,59	0,75
27 — Tunceli	—13,61	—24,38
28 — Yozgat	—8,42	9,19

Tablodan anlaşıldığı gibi 1980 sayımında bucak ve köy nüfusunda mutlak azalma görülen illerin sayısı 18 olduğu halde 1985 sayımında bu rakam 21'e çıkmıştır.

Adana, Amasya, Balıkesir, Bilecik, Çorum, Erzurum, Kırklareli,

Ordu, Rize, Sinop illerinde artış oranı 1980 yılında pozitif olduğu halde 1985 yılında negatif olmuştur.

Buna karşılık Afyonkarahisar, Nevşehir, Şanlıurfa, Tokat, Yozgat illerindeki bucak ve köyler 1980 sayımında mutlak olarak nüfus kaybetmişlerdir. 1985 sayımında ise bu illerde nüfus artışları gözlemlenmiştir.

Bu noktada dikkati çeken husus Şanlıurfa'ya ait bucak ve köylerin 1980 sayımına göre yılda % 0 6,56 oranında nüfus kaybetmekte iken 1985 sayımına göre yılda % 0 58-88 gibi büyük oranda nüfus kazanmaya başlamış oluşlarıdır.

Artvin, Burdur, Çankırı, Eskişehir, Giresun, Gümüşhane, Kars, Kastamonu, Kırşehir, Nevşehir, Sivas, Tunceli illerine ait bucak ve köylerin her iki sayımda da nüfus kaybettikleri; ancak iki sayım arasında Çankırı, Gümüşhane, Kars, Kırşehir illerine ait bucak ve köylerde nüfus azalış hızında düşüşler olduğu müşahade edilmektedir.

4 — Şehirlerde Görülen Nüfus Artışları Büyük Merkezlerden Diğer Şehirlere Doğru Kaymaktadır.

Bu durumu ortaya çıkarmak için önce il merkez belediyelerinin mutlak nüfus büyüklüğüne göre yapılan sıralamadaki yerleri ile yıllık büyüme oranlarına göre yapılan sıralamadaki yerleri arasındaki farkı gözden geçirmek gerekmektedir.

Aşağıda Tablo — VIII in birinci sütununda iller nüfus büyüklüğüne göre sıralanmış, ikinci sütunda ise büyüme artış oranına göre hangi sırayı işgal ettiklerine işaret edilmiştir.

Tablonun tetkikinden İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Bursa, Gaziantep, Konya, Kayseri, Eskişehir, Diyarbakır, Erzurum, Malatya, Kocaeli, K. Maraş, Sivas, Elazığ, Denizli, Sakarya, Balıkesir, Manisa, Kütahya, Zonguldak, Hatay, Isparta, Aydın, Afyon, Edirne, Erzincan, Tokat, Kars, Amasya, Rize, Niğde, Mardin, Muş, Kırklareli, il merkezlerinin mutlak nüfus sıralamasındaki yerlerini yitirmeye aday oldukları; buna karşılık İçel, Samsun, Antalya, Ş. Urfa, Trabzon, Van, Çorum, Uşak, Ordu, Adıyaman, Kırşehir, Tekirdağ, Giresun, Ağrı, Burdur, Siirt, Bolu, Nevşehir, Çanakkale, Kastamonu, Yozgat, Çankırı, Bingöl, Bitlis, Muğla, Gümüşhane, Sinop, Hakkari, Tunceli, Artvin, Bilecik merkezlerinin mutlak nüfus büyüklüğü sıralamasında daha ilerilere tırmanmaya namzet oldukları anlaşılmaktadır.

Yıllık nüfus artış oranının büyüklüğü itibarıyla ilk on sırayı alan Gümüşhane (126.011), Ordu (80.850), Tunceli (19.034), Trabzon (155.

960), İçel (314,105), Samsun (280,068), Şanlıurfa (206,385), Sinop (25,025), Bitlis (36,986), Antalya (258,139) (Parantez içindeki rakamlar il merkez nüfusedir.) gibi il merkezlerinin nüfus itibariyle kendilerine yakın il merkezlerini geride bırakacakları kesin olmakla beraber aradaki mutlak nüfus farkının büyüklüğü dolayısıyla, yakın gelecekte, İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Bursa gibi şehirlerin yerlerini almaları muhtemel görülmektedir.

Ancak, yıllık % 69,72 lik bu büyüme hızına sahip olan ve beşinci sırayı alan İçel'in büyüklük itibariyle kendisinin hemen önünde gelen ve sırayla yıllık % 32,94'lük büyüme hızıyla bu bakımdan 54 ve % 41,67 lik büyüme hızıyla 32. sırayı alan Eskişehir ve Kayseri şehirlerinin önüne geçmesi ve daha önleredeki Konya ve Gaziantep'i zorlaması muhtemel görülmektedir. Aynı şekilde Samsun ve Antalya'nın da hızla büyüyerek 5 - 10 yıl içinde Diyarbakır'ın önünde yer almaları mümkün olabilecektir.

TABLO VIII — İl Merkez Belediyelerinin Mutlak Nüfuslarına ve Nüfus Artış Oranlarına Göre Yapılan Sıralamalarının Karşılaştırılması

İl Merkez Belediyelerinin Mutlak Nüfus Sıralaması	İl Merkez Belediyelerinin Büyüme Oranlarına Göre Yapılan Sıralamadaki Yeri
I	II
1 — İstanbul	29
2 — Ankara	52
3 — İzmir	36
4 — Adana	12
5 — Bursa	25
6 — Gaziantep	28
7 — Konya	27
8 — Kayseri	32
9 — Eskişehir	54
10 — İçel	5
11 — Diyarbakır	22
12 — Samsun	6
13 — Antalya	10
14 — Erzurum	17
15 — Malatya	31

TABLO — VIII'in Devamı

İl Merkez Belediyelerinin Mutlak Nüfus Sıralaması	İl Merkez Belediyelerinin Büyüme Oranlarına Göre Yapılan Sıralamadaki Yeri
I	II
16 — Kocaeli	50
17 — K. Maraş	7
18 — Ş. Urfa	62
19 — Sivas	43
20 — Elazığ	24
21 — Denizli	4
22 — Trabzon	66
23 — Sakarya	33
24 — Balıkesir	44
25 — Manisa	20
26 — Van	39
27 — Kütahya	65
28 — Zonguldak	58
29 — Hatay	49
30 — Isparta	21
31 — Çorum	34
32 — Aydın	51
33 — Afyon	30
34 — Uşak	40
35 — Edirne	56
36 — Erzincan	2
37 — Ordu	45
38 — Tokat	16
39 — Adıyaman	46
40 — Kars	18
41 — Kırşehir	38
42 — Tekirdağ	35
43 — Giresun	13
44 — Ağrı	41
45 — Burdur	23
46 — Siirt	64
47 — Amasya	11
48 — Bolu	26

TABLO — VIII'in Devamı

İl Merkez Belediyelerinin Mutlak Nüfus Sıralaması	İl Merkez Belediyelerinin Büyüme Oranlarına Göre Yapılan Sıralamadaki Yeri
I	II
49 — Nevşehir	57
50 — Rize	37
51 — Niğde	53
52 — Çanakkale	48
53 — Kastamonu	14
54 — Mardin	61
55 — Muş	67
56 — Yozgat	47
57 — Kırklareli	63
58 — Çankırı	55
59 — Bingöl	15
60 — Bitlis	9
61 — Muğla	60
62 — Gümüşhane	1
63 — Sinop	8
64 — Hakkari	59
65 — Tunceli	3
66 — Artvin	19
67 — Bilecik	42

1985 sayımında büyük bir nüfus patlamasına konu olan Urfa'nın kendine nazaran oldukça düşük artışlar gösteren K. Maraş (% 034,53), Kocaeli (% 038,66), Malatya (% 041,78) Erzurum (% 056,74) illerinin önüne geçmesi muhtemeldir.

Aynı şekilde % 0, 72,75 lik yıllık artışlar gösteren Trabzon'un kısa zamanda daha düşük artış oranlarına sahip olan Denizli (% 0 47,15), Elazığ (% 0 36,85), Sivas (% 0 26,41) illerinin önüne geçmesi kaçınılmaz olacaktır.

Mutlak nüfus büyüklüğü itibariyle ilk sırayı alan on ilimizin büyüme oranlarına göre durumları da oldukça ilgi çekicidir. Bu bakımdan en büyük şehrimiz olan İstanbul'un % 0 42,37 ile 29., ikinci şehrimiz Ankara'nın % 0 33,82 ile 52., üçüncü olan İzmir'in % 0 38,97 ile 36., dördüncü şehrimiz Adana'nın % 0 60,13 gibi oldukça yüksek bir oranla 12., beşinci Bursa'nın % 0 46,24 ile 25., altıncı Gaziantep'in % 0 43,96 ile 28., yedinci Konya'nın % 0 45,01 ile 27., sekizinci Kayseri'nin % 0 41,67 ile 32., dokuzuncu Eskişehir'in % 0 32,94 ile 54., onuncu Mersin'in % 0 69,72 ile 5. sırayı işgal ettiği görülmektedir.

Bu on şehirden sadece Mersin'in süratle büyüyerek sıralamadaki yerini geliştirebileceği, Adana'nın yüksek büyüme oranı itibariyle gelişmesini sürdüreceği, mutlak nüfusunun büyüklüğü itibariyle de, sıralamadaki yerini koruyacağı anlaşılmaktadır.

Diğer büyük şehirlerimizin büyümelerinin yavaşlamaya başladığı görülmektedir.

Mutlak büyüklük itibariyle ilk sırayı alan on ilimizle, büyüme oranı itibariyle ilk on sırada yer alan illerimizden nüfusu 100.000'i aşan beş ilimizin 1980 ve 1985 sayımlarındaki durumları karşılaştırmalı olarak aşağıda Tablo IX'da gösterilmiştir.

Muhtemelen hudut ayarlamalarından kaynaklanan tereddütler dolayısıyla bir yana bırakacak olursak tablodan nüfusları kendilerinden daha hızla artan şehirler bulunmasına rağmen; İzmir, Adana, Gaziantep, Kayseri, Mersin gibi büyük şehirlerimizin büyüme oranlarının artmaya devam ettiği Ankara, Bursa, Konya, Eskişehir, il merkezlerinin büyüme oranlarında önemli düşüşlerin görüldüğü; Mersin, Samsun, Antalya, Ş. Urfa ve Trabzon'un hem büyüme oranlarının artış gösterdiği hemde bu oranların en yüksek düzeyde olduğu görülmekte; yani bu şehirlerin büyümesinin süratlenerek devam edeceği anlaşılmaktadır.

TABLO IX — Mutlak Nüfus ve Büyüme Oranının Yüksekliği İtibarıyla Önde Gelen İl Merkez Nüfuslarının 1980 ve 1985 Sayımlarındaki Durumları

İlin Adı	Mutlak Nüfus		Artış		Artış		Büyüme Oranı	
	1980	1985	1980-1975	1985-1980	1980	1985	% 0	Fark
1 — İstanbul	4.445.793(1)	5.494.916(1)	309.175	1.049.123	22,70	42,37	—	19,67
2 — Ankara	1.901.282(2)	2.251.533(2)	502.725	350.251	51,79	33,82	—	17,97
3 — İzmir	1.226.060(3)	1.489.817(3)	116.915	263.757	33,71	38,97	—	5,26
4 — Adana	574.515(4)	776.000(4)	93.129	201.485	35,78	60,13	—	24,35
5 — Bursa	487.604(5)	614.133(5)	120.075	126.529	59,57	46,14	—	13,43
6 — Gaziantep	374.290(6)	466.302(6)	70.118	92.012	41,90	43,96	—	2,06
7 — Konya	350.426(7)	438.859(7)	79.123	80.433	53,63	45,01	—	8,62
8 — Kayseri	307.280(9)	378.458(8)	66.325	71.173	34,79	41,67	—	6,88
9 — Eskişehir	311.557(8)	367.828(9)	49.373	56.271	55,58	32,94	—	22,64
10 — İçel	221.661(11)	314.105(10)	63.064	92.444	69,32	69,72	—	0,40
11 — Samsun	198.749(12)	280.068(12)	29.788	81.319	32,56	68,60	—	36,04
12 — Antalya	189.439(17)	258.139(13)	45.672	68.700	59,91	61,89	—	1,98
13 — Şanlıurfa	149.131(19)	206.385(18)	15.500	57.254	22,06	64,98	—	42,92
14 — Trabzon	108.403(25)	155.960(22)	10.202	47.557	19,96	72,75	—	52,79

Not: Parantez içindeki rakamlar illerin mutlak nüfus büyüklüğüne göre yapılan sıralamadaki yerini göstermektedir.

*: Bu farkın 1975 - 1980 tarihleri arasındaki hudut farkından dolayı sanıldığından küçük olduğu sanılmaktadır.

Şehirlerde görülen nüfus artışlarının büyük merkezlerden diğer şehirlere doğru kaymakta olduğunu göstermek için, illerin merkez nüfuslardaki artışlarla il ve ilçe merkez nüfuslardaki artışların mukayesesinde fayda vardır. Aşağıda görülen Tablo - X bu mukayeseye imkânını vermek için düzenlenmiştir.

TABLO X — İllerin Merkez Nüfuslarıyla İl ve İlçe Merkez Nüfuslarındaki Artış Oranlarının Karşılaştırılması % 0

İlin Adı	İl+İlçe Merkez		İl Merkez	
	1980	1983	1980	1985
1 — Gümüşhane	19,96(57)	93,34	26,51(52)	142,83(1)
2 — Şanlıurfa	15,23(63)	92,74	22,06(58)	64,98(7)
3 — Mardin	43,03(13)	78,45	6,03(67)	26,64(61)
4 — Trabzon	15,64(62)	74,64	19,96(60)	72,75(4)
5 — Hakkari	148,32(1)	67,66	91,19(1)	27,37(59)
6 — Ağrı	33,82(27)	67,22	30,53(47)	58,67(13)
7 — Giresun	27,63(42)	62,01	37,27(31)	39,82(35)
8 — Adıyaman	33,30(31)	61,97	45,73(17)	57,02(16)
9 — İçel	48,33(8)	60,97	69,32(5)	69,72(5)
10 — Van	61,71(2)	60,23	77,56(2)	53,57(20)
11 — Antalya	48,03(10)	58,67	59,91(7)	61,89(10)
12 — Siirt	42,91(14)	58,17	36,03(35)	47,61(23)
13 — Adana	33,28(30)	57,55	35,78(36)	60,13(12)
14 — Bitlis	39,48(16)	54,24	15,80(64)	61,93(9)
15 — Ordu	24,25(52)	53,25	18,49(61)	85,27(2)
16 — Samsun	34,47(25)	52,96	32,56(42)	68,60(6)
17 — Sinop	13,01(64)	52,55	26,52(53)	62,29(8)
18 — Bolu	31,50(36)	52,55	31,45(43)	61,46(11)
19 — Tokat	25,80(47)	51,09	43,42(21)	36,08(45)
20 — Erzurum	31,64(35)	50,50	30,82(45)	56,74(17)
21 — Kocaeli	43,75(12)	50,48	29,04(50)	38,97(36)
22 — Diyarbakır	55,74(5)	48,92	63,84(6)	48,16(22)
23 — Kırşehir	35,58(23)	47,61	37,93(30)	55,45(18)
24 — Kastamonu	24,88(49)	46,77	34,48(39)	57,94(14)
25 — Yozgat	26,21(46)	46,04	21,67(59)	35,59(47)
26 — K. Maraş	48,18(9)	45,93	54,06(11)	34,53(50)
27 — Konya	39,05(18)	45,36	53,63(63)	45,01(27)
28 — Artvin	15,89(61)	45,20	11,79(66)	53,95(19)
29 — Bilecik	39,17(17)	45,10	58,63(9)	37,22(42)

İlin Adı	İl + İlçe Merkez		İl Merkez	
	1980	1985	1980	1985
30 — Hatay	27,91(41)	45,01	33,28(41)	28,04(58)
31 — Ankara	49,71(7)	45,00	51,79(14)	33,82(52)
32 — Kütahya	36,28(21)	44,75	40,78(26)	38,18(39)
33 — Çankırı	17,24(59)	44,51	41,23(23)	31,32(55)
34 — Bingöl	33,66(28)	44,41	47,11(15)	57,14(15)
35 — A. K. Hisar	24,02(53)	43,62	40,99(25)	33,91(51)
36 — Bursa	51,94(5)	43,47	59,57(8)	46,14(25)
37 — Gaziantep	35,77(22)	42,55	41,96(22)	43,96(28)
38 — İstanbul	24,34(51)	42,41	22,70(57)	42,37(29)
39 — Aydın	27,13(45)	42,26	36,69(34)	40,16(34)
40 — Çorum	27,24(44)	42,19	31,28(44)	49,12(21)
41 — Muğla	31,85(33)	42,07	23,28(56)	27,08(60)
42 — Uşak	33,64(29)	41,81	37,96(29)	41,90(30)
43 — Tunceli	6,40(65)	41,09	24,36(55)	78,44(3)
44 — Denizli	35,24(24)	40,83	49,19(16)	47,15(24)
45 — İzmir	29,52(39)	40,52	33,71(40)	38,97(36)
46 — Malatya	22,96(55)	39,99	35,37(37)	41, 78(31)
47 — Kayseri	46,48(11)	39,70	55,58(10)	41,67(32)
48 — Tekirdağ	36,87(20)	39,48	43,68(20)	38,31(38)
49 — Elazığ	0,50(67)	39,37	16,60(63)	36,85(43)
50 — Rize	25,17(48)	38,16	29,34(48)	28,90(57)
51 — Erzincan	31,66(34)	37,99	38,97(28)	29,18(56)
52 — Balıkesir	30,69(37)	35,34	44,34(19)	41,17(33)
53 — Isparta	42,63(15)	34,62	75,15(3)	34,80(49)
54 — Nevşehir	22,27(56)	34,30	41,17(24)	45,82(26)
55 — Manisa	29,44(40)	33,19	36,96(33)	36,74(44)
56 — Sivas	27,38(43)	32,94	30,56(46)	26,64(62)
57 — Kars	1,77(66)	32,90	13,25(65)	36,07(46)
58 — Çanakkale	30,41(38)	32,23	52,07(13)	35,52(48)
59 — Eskişehir	32,61(32)	31,34	34,79(38)	32,94(54)
60 — Amasya	19,68(58)	31,09	29,16(49)	20,30(64)
61 — Edirne	23,00(54)	30,95	26,50(54)	37,49(40)
62 — Burdur	38,58(19)	30,72	40,03(27)	37,40(41)
63 — Niğde	55,00(4)	28,23	45,47(18)	33,49(53)
64 — Muş	51,56(6)	26,37	74,53(4)	13,86(66)
65 — Kırklareli	16,10(60)	25,61	16,82(62)	25,37(63)
66 — Zonguldak	34,42(26)	23,89	37,19(32)	17,68(65)
67 — Sakarya	24,49(50)	22,08	28,18(51)	17,60(67)

Tabloda görüldüğü gibi Ş. Urfa, Mardin, Trabzon, Hakkari, Ağrı, Giresun, Adıyaman, Van, Siirt, Tokat, Kocaeli, Diyarbakır, Kırşehir, Yozgat, Kahramanmaraş, Konya, Bilecik, Hatay, Ankara, Kütahya, Çankırı, Afyon, İstanbul, Aydın, Muğla, İzmir, Tekirdağ, Elâzığ, Rize, Erzincan, Sivas, Amasya, Muş, Kırklareli, Zonguldak ve Sakarya'dan ibaret 36 ilimizde il ve ilçe merkez nüfusları toplam il merkez nüfusundan daha fazla artmaktadır.

Bu illerden sadece Şanlıurfa ve Trabzon, Ağrı, Adıyaman, Van ve Kırşehir il merkez nüfus artış oranının yüksekliği bakımından oldukça ön sıraları işgal etmekte, diğer iller il merkez nüfusunun artış oranının büyüklüğü itibaiyle geride kalmaktadırlar.

Dolayısıyla bu altı ildeki il+ilçe daha doğrusu ilçe merkez nüfuslardaki nisbi artışlar, il merkez nüfus artışlarındaki düşüklüklerden değil mutlak büyümenin yüksekliğinden gelmektedir. Bu sebeble özellikle Trabzon ve Şanlıurfa ilçeleri içinde yeni büyüme merkezleri aramak gerekmektedir.

Toplam nüfus artış oranlarının yüksekliğine göre yapılan sıralamada Şanlıurfa 1., Mardin 5., Hakkari 10., Ağrı 18., Adıyaman 11., Van 6., Siirt 12., Kocaeli 2., Diyarbakır 8., Kahramanmaraş 19., Hatay 9., Ankara 7., İstanbul 4., İzmir 17., sırayı işgal etmektedir. Bundan da bu illerimizdeki il ve ilçe merkez nüfuslarının kendi köyleri aleyhine gelişmediği sonucunu çıkarmak gerekmektedir.

1980 - 1985 yılları arasında il ve ilçe merkez nüfuslarındaki artış oranları sıralamasında Şanlıurfa 63 ten 2., Mardin 13 ten 3., Trabzon 62 den 4., Ağrı 27 den 6., Giresun 42 den 7., Adıyaman 31 den 8., Siirt 14 den 12., Tokat 47 den 19., Yozgat 46 dan 25., Hatay 41 den 30., Çankırı 59 dan 33., İstanbul 51 den 38., Aydın 45 ten 39., Afyon 53 ten 35.,

Elâzığ 67 den 49. sırayla yükselmişlerdir. Kırşehir her iki sayımda da 23. sırayı almıştır. Bu illere ait ilçelerimizin nüfuslarında oldukça hızlı artışların varlığı anlaşılmaktadır.

Buna karşılık Hakkari 1 den 5., Van 2 den 10., Kocaeli 12. den 21., Diyarbakır 5 ten 22., K.Maraş 9 dan 26., Konya 18 den 27., Bilecik 17 den 29., Ankara 7 den 31., Kütahya 21 den 32., Muğla 33 ten 41., İzmir 39 dan 45., Tekirdağ 20 den 48., Rize 48 den 50., Erzincan 34 ten 51., Sivas 43 ten 56., Amasya 58 den 60., Muş 6 dan 64., Kırklareli 60 dan 65., Zonguldak 26 dan 66., Sakarya 56dan 67., sıraya düşmüşlerdir.

Buna rağmen bu illerdeki il+ilçe merkez nüfusları daha doğrusu ilçe merkez nüfusları il merkez nüfuslarından daha büyük bir artış oranına sahip olmuşlardır. Bu durumu il merkez nüfuslarındaki durgunluğun bir işaret olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Şehirlerdeki nüfus artışlarının büyük merkezlerin dışındaki şehirlere kayıp kaymadığını tahkik etmek için 1975, 1980, 1985 nüfus sayımlarının genel sonuçlarını gözden geçirmek de yararlı olacaktır. Aşağıda Tablo — XI ve XII de 1975 - 1980 ve 1980 - 1985 sayımları arasında, bu- cak - köy, il ve ilçe merkezleriyle toplam nüfus artışları verilmektedir.

TABLO XI — 1975 - 1980 Sayımları Arasında Artan Nüfusun İdari Dağılımı

Sayım Yılı	Bucak ve Köy Nüfusu	İlçe Merkezleri Nüfusu ¹	İl Merk. Nüfusu	Toplam Nüfus
1980	22.743.639	7.240.424	14.752.894	44.736.957
1975	23.469.257	6.303.191	10.575.271	40.347.719
Artış	— 725.618	937.233	4.174.623	4.389.238

1 — İlçe Merkezleri toplam nüfusu il+ilçe merkezleri toplam nüfusun- dan il merkezleri toplam nüfusu çıkarılarak bulunmuştur.

TABLO XII — 1980 - 1985 Sayımları Arasında Artan Nüfusun İdari Dağılımı

Sayım Yılı	Bucak ve Köy Nüfusu	İlçe Merkezleri Nüfusu	İl Merkezleri Nüfusu	Toplam Nüfus
1985	23.828.072	9.316.547	18.276.138	51.420.757
1980	22.743.639	7.240.424	14.752.894	44.736.957
Artış	1.084.433	2.076.123	3.523.244	6.683.800

Tabloların karşılaştırılmasından: 1975 - 1980 sayımları arasında bu- cak ve köylerdeki mutlak nüfusta 725.618 kişilik bir azalma olduğu hal- de 1985 - 1980 yılları arasında aynı nüfusta 1.084.433 kişilik bir artış gö- rüldüğünü; İlçe merkezlerindeki beş yıllık artışın 937.233 ten 2.076.123'e çıktığı; il merkezlerindeki artışların da 4.174.623 ten 3.523.244 de indiği ve bu artışın genel nüfustaki büyük artışlara rağmen ortaya çıktığı anla- şılmaktadır.

Diğer bir ifadeyle 1975 - 1980 yılları arasında kaydedilen 4.389.238 kişilik artışın % (— 16,53)'ü köylerde % 21,35 ilçe merkezlerinde % 95,11 il merkezlerinde gerçekleştiği halde; 1980 - 1985 yılları arasında

kaydedilen 6.683.800 kişilik artışın, % 16,22'i bucak ve köylerde % 31,06, ilçe merkezlerinde % 52,71'i il merkezlerinde gerçekleşmiştir.

Görüldüğü gibi genel nüfus artışlarında bu bucak ve köylerle ilçe merkezlerindeki artışların payı yükselirken il merkezlerindeki artışların payı büyük ölçüde düşmektedir.

Bu da nüfustaki artışların büyük merkezlerden diğer şehirlere doğru kaymakta, köylerden şehirlere göçün yavaşlamakta olduğunu göstermektedir.

1985 sayımında dikkati çeken bir başka husus da nüfusu 100.000 aşan Kırıkkale, İskenderun, Tarsus ilçelerinin sırasıyla % 0 17,32, % 0 65,98, ve % 0 55,94 lük bir artış göstererek süratle büyümesi ve 320.745, 173.607, 160.150 lik nüfusa erişmeleridir.

Siirt iline bağlı Batman ilçesinin % 56, 34 lük bir artış kaydederek 144.120 lik Osmaniyenin de % 0 49,29 luk bir artışla 107.748 lik bir nüfusa ulaşmış 100.000 lik şehirler gurubuna katılması da dikkati çeken bir gelişmedir.

Ayrıca Urfa iline bağlı Siverek ilçesinin ait nüfusun yılda % 0 177,57 lik bir artışla 29.464 ten 71.171'e, aynı ilimize ait Viranşehir'in % 0 90,87 lik bir yıllık artışla 40.820 den 64.299'e Ceylanpınar'ın yılda % 0 124,65 lik bir artışla 21.679 dan 40.43'a, Suruç'un % 0 101,86 lük bir artışla 18.892 den 31.438'e; Mardin iline ait Kızıltepe ilçesinin yılda % 0 124,11 lik bir artışla 30.455 ten 56.625'e, Nusaybin'in yılda % 0 103,86 bir büyümeyle 30.982 den 52.076 ya ulaşmalarında önemli bir gelişme olarak kabul edilmelidir.

1985 sayımında eriştikleri mutlak nüfus ve büyüme oranlarıyla Karabük (95.500) Gebze (93.238), Nazilli (77.568), Aksaray (Niğde) (77.219) Ceyhan (76.969), Ereğli (Konya) (71.171), Bandırma (70.105), Akhisar (60.404), Karaman (66.586), Turgutlu (65.293) Salihli (64.017), Kilis (61.017) Ereğli (54.396), Bafra (53.320), bir evvelki sayımda 50.000 daha az nüfusa sahip oldukları halde son sayımda bu hududu aşan Turhal (67.395), Çorlu (57.586), Bergama (56.608), Gölcük (55.732), İnegöl (55.185), Yalova (54.599), Tatvan (54.109), Polatlı (52.761), Kırıkkale (52.444) Nizip (50.640), Elbistan (50.250), Kozan (50.212), Silvan (50.180) ilçe merkezleri oldukları halde belli başlı şehirler arasında yer almış bulunmaktadırlar.

Özellikle dikkat çekici olan bir başka husus Şanlı Urfa ve kısmen Mardin illerine bağlı ilçe merkez nüfuslarının büyük bir hızla artmakta oluşudur. Bu ilçelerin 1980 - 1985 nüfuslarıyla artış oranları aşağıda Tablo - XIII te verilmiştir.

TABLO XIII — Şanlıurfa ve Mardin İllerine Bağlı İlçe Merkezlerinde Kaydedilen Gelismeler

İlçe Adı	Nüfusu 1980	1985	Artış % 0
1 — Cizre	20.003	32.317	95.94
2 — Derik	15.288	15.623	4.34
3 — Gercüş	4.680	5.847	44.53
4 — İdil	6.202	10.570	106.63
5 — Kızıltepe	30.445	56.625	124.11
6 — Mazıdağ	7.938	10.006	46.30
7 — Midyat	19.951	24.623	42.08
8 — Nusaybin	30.982	52.076	103.86
9 — Ömerli	4.548	8.409	122.92
10 — Savur	6.100	8.004	54.33
11 — Silopi	6.811	15.533	164.89
12 — Akçakale	11.184	20.223	118.47
13 — Birecik	20.081	28.370	69.11
14 — Bozova	5.597	10.759	130.70
15 — Ceylanpınar	21.679	40.430	124.85
16 — Halfeti	3.258	2.332	— 66.88
17 — Hilvan	5.635	10.286	120.36
18 — Siverek	29.464	71.593	177.57
19 — Suruç	18.892	31.438	101.86
20 — Viranşehir	40.820	64.299	90.87

5 — İl ve İlçe Merkez Nüfusu Hızla Artan İllerde Bu Artış Diğer İllerden mi Yoksa İl İçinden mi Kaynaklanmaktadır?

İl ve ilçe merkez nüfus artış oranının yüksekliğine göre yapılan sıralamada 1., 4., 7., 15., 16., 17., 18., 19., 20., 23., 24., 25., 28., ve 39. sırayı alan Gümüşhane, Trabzon, Giresun, Ordu, Samsun, Sinop, Bolu, Tokat, Erzurum, Kırşehir, Kastamonu, Yozgat, Artvin, Bilecik illerinin genel nüfus artış oranına göre yapılan sıralamada sırasıyla 148., 30., 51., 53., 33., 64., 49., 37., 43., 45., 66., 38., 66., 38., 65., 39., sıraları olmaları bu illerin il ve ilçe merkezlerindeki nüfus artışlarının büyük bir ihtimalle kendi bucak ve köylerinden gelen nüfustan kaynaklandığını ortaya koymaktadır.

Nitekim bu illerden Bilecik, Ordu, Kırşehir, Erzurum, Giresun, Gü-

müşhane, Sinop, Artvin ve Kastamonuda bucak ve köy nüfusunun azalmakta olduğu; Yozgat, Tokat, Samsun, Bolu, Trabzon illerindeki bucak ve köy nüfuslarında da sadece cüz'i (% 009,19 - % 0,75) artışların kaydedildiği görülmektedir.

Buna mukabil il ve ilçe merkez nüfus artış oranının yüksekliğine göre yapılan sıralamada 2., 3., 5., 6., 8., 9., 10.,11., 12., 13., 14., 21., 22., 26., 27., ve 30. sırayı alan Şanlıurfa, Mardin, Hakkari, Ağrı, Adıyaman, İçel, Van, Antalya, Siirt, Adana, Bitlis, Kocaeli, Diyarbakır, Kahramanmaraş, Konya, Hatay illerinin genel nüfus artışına göre yapılan sıralamada sırayla 1., 5., 10., 11., 3., 6., 13., 12., 14., 16., 2., 8., 19., 22. ve 9. sıraları almış olmaları bu illerin il ve ilçe merkezlerindeki nüfus artışlarının il dışından da kaynaklanabileceğini akla getirmektedir.

Nitekim bu illere ait bucak ve köylerdeki nüfus artışları: Şanlıurfa'da % 58,88, Kocaelide % 0 42,11, Hatayda % 0 39,09, Vanda % 0 29,73 lük artışlarla Türkiye genel nüfus artış oranının çok üstünde seyretmekte; Diyarbakır'da % 0 27,31, Hakkari'de % 0 23,99, İçel'de % 0 23,36, Adıyaman'da % 0 22,13, Bitlis'te % 0 19,45, Kahramanmaraş'ta % 0 18,93, Mardin'de % 0 18,89, Antalya'da % 0 17,92, Siirt'te % 0 17,92, Ağrı'da % 0 14,51, Konya'da % 0 11,72 gibi oldukça yüksek oranlara ulaşmakta; sadece Adana % 0 (-7,01) ile azalış göstermektedir.

Tabiatıyla bu illerin il ve ilçe merkezlerindeki yüksek artışın il dışından gelip gelmediğini tesbit edebilmek için doğum ve ölüm oranlarını gösteren bilgilere de ihtiyaç bulunmaktadır. Bu bilgiler henüz mevcut değildir. Ancak elde mevcut olanlarla en son gurubu teşkil eden 16 ilin il ve ilçe merkezlerinin kazandığı nüfusun önemli bir bölümünün il dışından geldiğini ileri sürmek mümkün olabilecektir.

VI — ÖZET ve SONUÇ

1 — Son nüfus sayımı, ülkemizdeki nüfus artış oranlarının yeniden yükselmeye başladığını göstermektedir.

2 — Bu artışın, sayımlarda yapılan hatalardan dolayı, 1980 nüfusunun olduğundan daha az, 1985 nüfusunun olduğundan daha çok gösterilmesinden ileri gelebileceği iddia edilmektedir.

3 — 1985 sayımında yapıldığı ileri sürülen hatalar büyük ölçüde diğer sayımlarda da yapılmıştır. Dolayısıyla bu sistematik hatanın karşılaştırmalara büyük ölçüde etki etmesi beklenmemelidir.

4 — 1980 nüfusunun olduğundan daha az gösterilmiş olması ihtimali daha kuvvetlidir.

Bu mahzuru izole etmek için 1975 - 1985 dönemindeki nüfus artış oranları beşer yıllık dönemler yerine, on yıllık dönemin tamamı için hesaplandığında sonucun % 0 24,55 olduğu görülecektir ki bu oran 1980' ten sonraki oranlara büyük bir yakınlık göstermektedir.

Dolayısıyla nüfus artış oranlarının, yükselmese bile, mevcut seviyesini koruduğu kesinlikle ortaya çıkmış bulunmaktadır.

5 — Nüfus artış oranlarının yeniden yükselmeye başlaması veya mevcut seviyesini korumasının iki sebebi olabilecektir.

Bunlardan birincisi ölüm oranlarının, doğum oranlarına nazaran hızlı bir düşüş göstermesi ve doğum - ölüm oranları arasındaki farkın büyümesidir. Halen nüfusu durgun hale gelmiş bulunan ülkeler bile geçiş dönemi denilen bir süre boyunca böyle bir sonuçla karşılaşmışlardır.

İkinci sebep, nüfus artış oranının çok yüksek olduğu 1950 - 1960 döneminde doğan çocukların 1980'li yıllarda üretken çağa erişerek genel nüfus içinde üretken nüfus payının artmasına yol açmaları ve ailelerin çocuk sayılarında bir artış olmadan doğum oranlarının yükselmesine imkan vermeleridir.

6 — Yıllık nüfus artış oranlarında bölgelere göre ve ayrıca sayımdan sayıma oldukça büyük farklılaşmalar görülmektedir. Bu oranların Güneydoğuda en yüksek, Akdeniz Kıyısı, Trakya, Marmara ve Ege kıyılarında oldukça büyük, İç ve Doğu Anadolu'da düşük, Batı Anadolu ve Karadeniz kıyılarında en düşük olduğu görülmektedir.

1980 sayımına göre en yüksek artış oranına şahit olan Marmara ve Ege kıyılarının 1985 sayımına göre dördüncü sıraya düştüğü, Akdeniz kıyılarıyla Trakya'nın her iki sayımda da ikinci ve üçüncü sıradaki yerlerini korudukları, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin 6. sıradan birinci sıraya yükseldiği, diğer bölgelerde ise sadece birer kademelik iniş ve çıkışların görüldüğü anlaşılmaktadır.

7 — Ülkede kaydedilen nüfus artışlarının çok büyük bir bölümü şehirlerde gerçekleşmekte; ilk defa 1985 sayımında şehir nüfusu bucak ve köy nüfusunu aşmış bulunmaktadır.

Halen toplam nüfusumuzun % 53,66'sı şehirlerde % 46,34'ü bucak ve köylerde yaşamaktadır.

1980 - 1985 döneminde ülke nüfusunda kaydedilen 6.683.800 kişilik artışın % 16,22'si bucak ve köylerde % 83,78'i şehirlerde gerçekleştirilmiştir.

Bu sonuç bucak ve köylerden şehirlere göç hadisesi ile şehirlerdeki tabii artışın müşterek etkisinden kaynaklanmaktadır.

8 — Halen bölgelere göre şehirleşme oranı: Trakya, Marmara ve Ege Kıyısı, Güneydoğu Anadolu, Akdeniz Kıyısı, İç Anadolu, Batı Anadolu, Doğu Anadolu, Karadeniz Kıyısı sırasını takibetmektedir. Bu sıralamanın 1980 sayımında da aynı olduğu, 1975 sayımında sadece Akdeniz Kıyısı ile Güneydoğu Anadolunun yer değiştirdiği anlaşılmaktadır.

Halen Trakya, Marmara ve Ege Kıyısı, Akdeniz Kıyısı, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu da şehir nüfusu köy nüfusunu aşmış bulunmaktadır.

9 — Şehirleşme hızının yüksekliği itibariyle ilk 30 sırayı alan illerden Şanlıurfa, Mardin, Hakkari, Ağrı, Adıyaman, İçel, Van, Antalya, Siirt, Adana, Bitlis, Kocaeli, Diyarbakır, Kahramanmaraş, Konya, Hatay illerindeki şehir nüfusunun artışında il dışından gelenlerin büyük bir rol oynayabilecekleri kuvvetle tahmin edilmektedir.

10 — Buna karşılık Gümüşhane, Trabzon, Giresun, Ordu, Samsun, Sinop, Bolu, Tokat, Erzurum, Kırşehir, Kastamonu, Yozgat, Artvin, Bilecik illerinde artan şehir nüfusunun bu illerin içindeki bucak ve köylerden kaynaklandığı sanılmaktadır.

11 — Halen Bilecik, Ordu, Kars, Burdur, Çorum, Kırşehir, Rize, Kırklareli, Erzurum, Amasya, Balıkesir, Eskişehir, Giresun, Adana, Gümüşhane, Sivas, Sinop, Çankırı, Artvin, Kastamonu ve Tunceliden ibaret 21 ilimizde bucak ve köy nüfusunda % 0 0,06 ile % 0 24,33 oranında yıllık kayıplar görülmektedir.

Bu 21 ilin Bilecik, Kırşehir, Erzurum, Eskişehir, Adana dışında kalan 16 tanesinin genel nüfus artışı bakımından yapılan sıralamada da son 21 illik grubu içinde kaldığı, dolayısıyla bu 16 ilde gerçek bir nüfus kaybının mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun söz konusu illerdeki ekonomik sıkıntıdan kaynaklandığı açıktır.

Dolayısıyla Türkiye'de geri kalmış yörelerin kalkındırılması meselesini sadece ve blok halde Doğu ve Güneydoğu bölgelerinin kalkındırılması meselesi olarak mütalea etmemek gerekmektedir. Zira bu 16 ilin Kars ve Tunceli dışında kalan 14 tanesi diğer bölgelerde yer almaktadır.

Bunlardan Ordu, Rize, Giresun, Gümüşhane, Sinop, Artvin, Kastamonu, Amasya ve Çorumun (kısmen İç Anadoluda da) Karadeniz Bölgesinde toplandığı Çankırı, Kırşehir ve Sivasın İç Anadolu bölgesinde yer aldığı Kırklareli, Balıkesir ve Burdur dolayısıyla Trakya, Marmara ve Ege kıyısı ile Akdeniz kıyısında payını aldığı anlaşılmaktadır.

12 — İncelemeler şehirlerdeki nüfus artışının büyük şehirlerden diğerlerine doğru kaymakta olduğunu göstermektedir.

Bu hususu teyit eden muhtelif belirtiler mevcuttur.

Herşeyden önce il merkezlerinden mutlak büyüklük itibariyle ilk sırayı alan 30 ilden sadece İstanbul, (29), Adana (12), Bursa (25), Gaziantep (28), Konya (27) İçel (5), Samsun (6), Antalya (10), Erzurum (17), Şanlıurfa (7) Denizli (24), Trabzon (4), ve Van (20) (parentez içindeki rakamlar şehirlerin büyüme oranlarına göre yapılan sıralamadaki yerleri göstermektedir.)

Buna karşılık nüfus artışına göre yapılan sıralamada ilk 30 un içinde yer alan Gümüşhane, Ordu, Tunceli, Sinop, Bitlis, Bolu, Ağrı, Kastamonu, Bingöl, Adıyaman, Kırşehir, Artvin, Çorum, Siirt, Nevşehir ve Uşak'm mutlak büyüklük sıralamasında çok gerilerde kaldığı anlaşılmaktadır.

İkinci olarak ülke genelindeki nüfus artışlarında ilçe merkezlerindeki artış payının 1975 - 1980 dönemindeki % 21,35 lik düzeyden 1980 - 1985 döneminde % 31,06 ya ulaştığı; buna karşılık aynı dönemlerdeki il merkezlerindeki artış payının % 95,11 den % 52,71'e düştüğü görülmektedir.

13 — İçel, Samsun, Antalya, Şanlıurfa ve Trabzon'un önümüzdeki yıllarda yeni büyüme merkezleri olarak ortaya çıkması muhtemel görülmektedir.

14 — Mutlak nüfuslarının büyüklüğü itibariyle, ilk sırayı alan illerimizden İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Bursa'nın daha uzunca bir süre bu durumlarını koruyacağı anlaşılmaktadır.

Büyük şehirlerimizden İçel'in kısa bir süre içinde Eskişehir ve Kayseri'nin daha uzunca bir süre içinde Konya ve Gaziantep'in yerini zorlaması muhtemel görülmektedir. Aynı şekilde Samsun ve Antalya'nın, Diyarbakır'ın, Şanlıurfa'nımsa; Kahramanmaraş, Kocaeli, Malatya, ve Erzurum'un; Trabzon'un da Denizli, Elazığ ve Sivas'ın önüne geçmesi beklenebilecektir.

15 — Bu sayımda dikkati çeken başka bir husus bazı ilçe merkezlerinin süratle büyüyerek yeni merkezler haline gelmekte oluşudur. Nüfusu 50.000 den az il merkezlerinin sayısının 17 buna karşılık, büyük şehir belediye hudutları dahilindekiler hariç olmak üzere, nüfusu 50.000 den fazla ilçe merkezlerinin sayısının 39 olduğu hatırlanacak olursa bu hususun önemi kolayca anlaşılacaktır.

16 — Özetin özeti olarak 1985 sayımın sonuçlarına göre:

a — Nüfusumuza ait büyüme oranının giderek artmakta, en kötü ihtimalle sabit kalmakta olduğunu,

b — Şehirleşme hızının hızlanarak devam ettiğini, bu hızlı artışta bucak ve köylerin vaki göçlerinin öneminin azaldığını,

c — Şehirlerde oluşan yeni nüfusunun büyük şehirlerden yeni büyüme merkezlerine ilçelere kaymakta olduğunu,

d — Köy nüfusundaki azalmanın yavaşladığını bu yavaşlamamn, doğumlardaki artıştan çok göçlerdeki azalmadan kaynaklandığını;

e — Nüfus kaybeden dolayısıyla ekonomik gerileme içinde bulunan illerin sanıldığı gibi Doğu ve özellikle Güneydoğu Anadolu'dan daha ziyade Karadeniz ve İç Anadolu bölgelerinde toplandığını,

söylemek mümkün olabilecektir.

EKLER

- 1 — 1985 sayımına göre illerin toplam nüfusları ile il ve ilçe merkez bucak ve köy nüfusları ve il merkez nüfusları,
- 2 — 1985 sayımına göre illerin:
 - a — Toplam nüfus artış oranına göre sıraları
 - b — Bucak ve köy nüfus artış oranına göre sıraları
 - c — İl ve İlçe merkez nüfus artış oranına göre sıraları
 - d — İl Merkez nüfus artış oranına göre sıraları
 - e — İl merkez nüfus büyüklüğüne göre sıraları
- 3 — 1980 sayımına göre illerin:
 - a — İl ve ilçe merkez nüfus artış oranına göre sıralaması
 - b — İl merkez nüfus artış oranına göre sıralaması

1985 Sayımında İllerin Genel Şehir ve Köy Nüfusları

	Genel	İl ve İlçe Merkezleri	Bucak ve Köyler
Adana	1 757 102	1 169 077	588 025
Adıyaman	439 410	159 474	279 936
Afyonkarahisar	682 820	237 921	444 899
Ağrı	430 843	151 721	279 122
Amasya	358 916	149 614	209 302
Ankara	3 462 880	2 879 157	583 723
Antalya	892 246	397 958	494 288
Artvin	230 784	58 295	172 489
Aydın	746 992	303 046	443 946
Balıkesir	910 061	410 917	499 144
Bilecik	161 387	71 395	89 992
Bingöl	248 849	68 670	180 179
Bitlis	303 880	122 967	180 913
Bolu	510 241	147 699	362 542
Burdur	248 449	99 129	149 320
Bursa	1 327 762	844 347	483 415
Çanakkale	418 127	148 861	269 266
Çankırı	267 322	86 604	180 718
Çorum	606 094	206 557	399 537
Denizli	673 408	252 585	420 823
Diyarbakır	941 522	483 494	458 028
Edirne	388 932	178 879	210 053
Elazığ	493 952	237 446	256 506
Erzincan	302 945	115 148	187 797
Erzurum	874 969	367 104	507 865
Eskişehir	597 175	404 756	192 419
Gaziantep	953 859	634 523	319 336
Giresun	514 824	173 318	341 506
Gümüşhane	298 739	83 213	215 526
Hakkari	187 413	61 878	125 535
Hatay	1 034 029	459 069	574 960
Isparta	392 773	188 156	204 617
İçel	1 047 866	582 529	465 337
İstanbul	5 858 558	5 580 424	278 134
İzmir	2 316 843	1 819 289	497 554

	Genel	İl ve İlçe Merkezleri	Bucak ve Köyler
Kars	728 734	202 894	525 840
Kastamonu	453 408	125 942	327 466
Kayseri	870 887	496 857	374 030
Kırklareli	297 271	135 088	162 183
Kırşehir	261 510	106 531	154 979
Kocaeli	753 406	414 760	338 646
Konya	1 791 635	870 663	920 972
Kütahya	544 937	202 659	342 278
Malatya	687 869	325 333	362 536
Manisa	1 050 045	480 772	569 273
Kahramanmaraş	856 000	3 354 016	501 984
Mardin	694 171	284 346	409 825
Muğla	486 233	137 938	348 295
Muş	341 749	81 684	260 065
Nevşehir	279 361	95 452	183 909
Niğde	556 760	168 293	338 467
Ordu	763 733	221 621	542 112
Rize	378 760	116 433	262 327
Sakarya	631 000	230 153	400 847
Samsun	1 123 116	449 856	673 260
Siirt	532 058	245 853	286 205
Sinop	283 731	74 706	209 025
Sivas	778 959	322 138	456 821
Tekirdağ	399 832	203 778	196 054
Tokat	691 605	258 504	433 101
Trabzon	817 484	270 987	546 497
Tunceli	152 248	44 437	107 811
Şanlıurfa	844 786	486 115	398 671
Uşak	273 916	127 530	146 398
Van	573 801	212 462	361 339
Yozgat	554 599	157 135	397 464
Zonguldak	1 045 181	352 529	692 652

**1985 Sayım Sonuçlarına Göre İllerin Yıllık Genel Nüfus Artış
Oranı Bakımından Sıralanışı % 0**

1 — Şanlıurfa	76.77	37 — Tokat	20.33
2 — Kocaeli	46.67	38 — Yozgat	18.96
3 — İçel	43.29	39 — Bilecik	18,67
4 — İstanbul	42.29	40 — Eskişehir	18.64
5 — Mardin	41.19	41 — Kütahya	18.38
6 — Van	40.49	42 — Zonguldak	18.03
7 — Ankara	38.59	43 — Erzurum	17.46
8 — Diyarbakır	38.12	44 — Bingöl	16.89
9 — Hatay	37.73	45 — Kırşehir	16.75
10 — Hakkari	37.38	46 — Nevşehir	16.74
11 — Adıyaman	35.69	47 — Niğde	16.73
12 — Siirt	35.52	48 — Gümüşhane	16.42
13 — Antalya	35.08	49 — Bolu	15.59
14 — Adana	33.55	50 — Erzincan	14.12
15 — Gaziantep	33.02	51 — Giresun	13.97
16 — Bitlis	32.81	52 — Edirne	13.64
17 — İzmir	31.75	53 — Ordu	13.60
18 — Ağrı	31.53	54 — Çanakkale	13.13
19 — Kahramanmaraş	29.66	55 — Balıkesir	12.91
20 — Bursa	28.96	56 — Çorum	12.45
21 — Sakarya	27.93	57 — Burdur	11.12
22 — Konya	27.36	58 — Amasya	10.07
23 — Aydın	27.05	59 — Kırklareli	9.55
24 — Afyonkarahisar	26.90	60 — Rize	9.46
25 — Malatya	25.02	61 — Kars	7.98
26 — Muş	24.46	62 — Sivas	7.68
27 — Isparta	22.99	63 — Çankırı	5.61
28 — Elazığ	22.77	64 — Sinop	5.19
29 — Kayseri	22.46	65 — Artvin	1.55
30 — Trabzon	22.35	66 — Kastamonu	1.35
31 — Denizli	21.97	67 — Tunceli	—7.38
32 — Manisa	21.73		
33 — Samsun	21.61		
34 — Muğla	20.83		
35 — Tekirdağ	20.58		
36 — Uşak	20.51		

1985 Sayım Sonuçlarına Göre İllerin İl ve İlçe Merkezlerinin
Yıllık Nüfus Artış Oranı Bakımından Sıralanışı % 0

1 — Gümüşhane	96.34	37 — Gaziantep	42.55
2 — Şanlıurfa	92.74	38 — İstanbul	42.41
3 — Mardin	78.45	39 — Aydın	42.26
4 — Trabzon	74.64	40 — Çorum	42.19
5 — Hakkari	67.66	41 — Muğla	42.07
6 — Ağrı	67.22	42 — Uşak	41.81
7 — Giresun	62.01	43 — Tunceli	41.09
8 — Adıyaman	61.97	44 — Denizli	40.83
9 — İçel	60.77	45 — İzmir	40.52
10 — Van	60.23	46 — Malatya	39.99
11 — Antalya	58.67	47 — Kayseri	39.70
12 — Siirt	58.17	48 — Tekirdağ	39.48
13 — Adana	57.55	49 — Elazığ	39.37
14 — Bitlis	54.24	50 — Rize	38.16
15 — Ordu	53.25	51 — Erzincan	37.99
16 — Samsun	52.96	52 — Balıkesir	35.34
17 — Sinop	52.55	53 — Isparta	34.62
18 — Bolu	52.55	54 — Nevşehir	34.30
19 — Tokat	51.09	55 — Manisa	33.19
20 — Erzurum	50.50	56 — Sivas	32.94
21 — Kocaeli	50.48	57 — Kars	32.90
22 — Diyarbakır	48.92	58 — Çanakkale	32.23
23 — Kırşehir	47.61	59 — Eskişehir	31.34
24 — Kastamonu	46.77	60 — Amasya	31.09
25 — Yozgat	46.04	61 — Edirne	30.95
26 — Kahramanmaraş	45.93	62 — Burdur	30.72
27 — Konya	45.36	63 — Niğde	28.23
28 — Artvin	45.20	64 — Muş	26.37
29 — Bilecik	45.10	65 — Kırklareli	25.61
30 — Hatay	45.10	66 — Zonguldak	23.89
31 — Ankara	45.00	67 — Sakarya	22.08
32 — Kütahya	44.75		
33 — Çankırı	44.51		
34 — Bingöl	44.41		
35 — Afyonkarahisar	43.62		
36 — Bursa	43.47		

1985 Sayım Sonuçlarına Göre İllerin Yıllık Bucak ve Köy
Nüfus Artış Oram Bakımından Sıralanışı % 0

1 — Şanlıurfa	58.88	37 — Uşak	3.63
2 — Kocaeli	42.11	38 — Çanakkale	3.30
3 — İstanbul	40.07	39 — Samsun	3.10
4 — Hatay	32.09	40 — Tekirdağ	2.65
5 — Sakarya	31.37	41 — İzmir	2.60
6 — Van	29.73	42 — Bolu	2.42
7 — Diyarbakır	27.31	43 — Kayseri	1.64
8 — Hakkari	23.99	44 — Erzincan	0.78
9 — Muş	23.86	45 — Trabzon	0.75
10 — İçel	23.36	46 — Edirne	0.00
11 — Adıyaman	22.13	47 — Bilecik	—0.06
12 — Bitlis	19.45	48 — Ordu	—0.59
13 — Kahramanmaraş	18.93	49 — Kars	—0.86
14 — Mardin	18.89	50 — Burdur	—0.90
15 — Afyon	18.51	51 — Çorum	—1.35
16 — Antalya	17.92	52 — Kırşehir	—1.99
17 — Siirt	17.92	53 — Rize	—2.07
18 — Aydm	17.30	54 — Kırklareli	—2.91
19 — Gaziantep	15.33	55 — Erzurum	—3.42
20 — Zonguldak	15.11	56 — Amasya	—3.70
21 — Ağrı	14.51	57 — Balıkesir	—3.84
22 — Muğla	13.00	58 — Eskişehir	—5.70
23 — Isparta	12.87	59 — Giresun	—6.60
24 — Manisa	12.54	60 — Adana	—7.01
25 — Malatya	12.47	61 — Gümüşhane	—7.52
26 — Niğde	11.95	62 — Adana	—8.39
27 — Konya	11.72	63 — Sinop	—9.34
28 — Denizli	11.45	64 — Çankırı	—10.65
29 — Ankara	9.63	65 — Artvin	—11.28
30 — Yozgat	9.19	66 — Kastamonu	—13.70
31 — Elazığ	8.53	67 — Tunceli	—24.38
32 — Nevşehir	8.19		
33 — Bingöl	7.32		
34 — Bursa	5.89		
35 — Kütahya	4.26		
36 — Tokat	3.99		

**1985 Sayım Sonuçlarına Göre İl Merkez Belediyelerinin
Yıllık Nüfus Artışı Oranı Bakımından Sıralanışı % 0**

1 — Gümüşhane	142.83	37 — Kocaeli	38.66
2 — Ordu	85.27	38 — Tekirdağ	38.31
3 — Tunceli	78.44	39 — Kütahya	38.18
4 — Trabzon	72.75	40 — Edirne	37.49
5 — İçel	69.72	41 — Burdur	37.40
6 — Samsun	68.60	42 — Bilecik	37.22
7 — Şanlıurfa	64.98	43 — Elazığ	36.85
8 — Sinop	62.29	44 — Manisa	36.74
9 — Bitlis	61.93	45 — Tokat	36.08
10 — Antalya	61.89	46 — Kars	36.07
11 — Bolu	61.46	47 — Yozgat	35.59
12 — Adana	60.13	48 — Çanakkale	35.52
13 — Ağrı	58.67	49 — Isparta	34.80
14 — Kastamonu	57.94	50 — K. Maraş	34.53
15 — Bingöl	57.14	51 — Afyon	33.91
16 — Adıyaman	57.02	52 — Ankara	33.82
17 — Erzurum	56.74	53 — Niğde	33.49
18 — Kırşehir	55.45	54 — Eskişehir	32.94
19 — Artvin	53.95	55 — Çankırı	31.32
20 — Van	53.57	56 — Erzincan	29.18
21 — Çorum	49.12	57 — Rize	28.90
22 — Diyarbakır	48.16	58 — Hatay	28.04
23 — Siirt	47.61	59 — Hakkari	27.37
24 — Denizli	47.15	60 — Muğla	27.08
25 — Bursa	46.14	61 — Mardin	26.64
26 — Nevşehir	45.82	62 — Sivas	26.41
27 — Konya	45.01	63 — Kırklareli	25.37
28 — Gaziantep	43.96	64 — Amasya	20.30
29 — İstanbul	42.37	65 — Zonguldak	17.68
30 — Uşak	41.90	66 — Sakarya	17.60
31 — Malatya	41.78	67 — Muş	13.86
32 — Kayseri	41.67		
33 — Balıkesir	41.17		
34 — Aydın	40.16		
35 — Giresun	39.82		
36 — İzmir	38.97		

**1985 Sayımına Göre İl Merkez Belediyelerinin Nüfus
Büyükliğüne Göre Sıralanışı % 0**

1 — İstanbul	5 494 916	37 — Ordu	80 850
2 — Ankara	2 251 533	38 — Tokat	72 884
3 — İzmir	1 489 817	39 — Adıyaman	70 777
4 — Adana	776 000	40 — Kars	70 420
5 — Bursa	614 133	41 — Kırşehir	65 861
6 — Gaziantep	466 302	42 — Tekirdağ	63 090
7 — Konya	438 859	43 — Giresun	55 756
8 — Kayseri	378 458	44 — Ağrı	54 351
9 — Eskişehir	367 328	45 — Burdur	53 806
10 — İçel	314 105	46 — Siirt	53 659
11 — Diyarbakır	305 259	47 — Amasya	53 201
12 — Samsun	280 068	48 — Bolu	52 055
13 — Antalya	258 139	49 — Nevşehir	50 506
14 — Erzurum	252 648	50 — Rize	50 156
15 — Malatya	251 257	51 — Niğde	48 165
16 — Kocaeli	236 144	52 — Çanakkale	47 750
17 — K. Maraş	212 206	53 — Kastamonu	47 380
18 — Şanlıurfa	206 385	54 — Mardin	44 713
19 — Sivas	197 266	55 — Muş	43 930
20 — Elazığ	181 523	56 — Yozgat	43 429
21 — Denizli	171 360	57 — Kırklareli	41 204
22 — Trabzon	155 960	58 — Çankırı	40 856
23 — Sakarya	155 041	59 — Bingöl	37 454
24 — Balıkesir	152 402	60 — Bitlis	36 986
25 — Manisa	126 319	61 — Muğla	31 364
26 — Van	121 306	62 — Gümüşhane	26 011
27 — Kütahya	120 354	63 — Sinop	25 025
28 — Zonguldak	119 125	64 — Hakkarı	20 650
29 — Hatay	109 233	65 — Tunceli	19 034
30 — Isparta	101 784	66 — Artvin	18 737
31 — Çorum	96 809	67 — Bilecik	18 220
32 — Aydın	90 483		
33 — A. Karahisar	88 340		
34 — Uşak	88 124		
35 — Edirne	86 739		
36 — Erzincan	82 133		

1980 Sayım Sonuçlarına Göre İllerin İl ve İlçe Merkezlerinin
Yıllık Artış Oranı Bakımından Sıralanışı % 0

1 — Hakkari	148.32	37 — Balıkesir	30.69
2 — Van	61.71	38 — Çanakkale	30.41
3 — Diyarbakır	55.74	39 — İzmir	29.52
4 — Niğde	55.00	40 — Manisa	29.44
5 — Bursa	51.94	41 — Hatay	27.91
6 — Muş	51.56	42 — Giresun	27.63
7 — Ankara	49.71	43 — Sivas	27.38
8 — İçel	48.33	44 — Çorum	27.24
9 — K. Maraş	48.18	45 — Aydın	27.13
10 — Antalya	48.03	46 — Yozgat	26.21
11 — Kayseri	46.48	47 — Tokat	25.80
12 — Kocaeli	43.75	48 — Rize	25.17
13 — Mardin	43.03	49 — Kastamonu	24.88
14 — Siirt	42.91	50 — Sakarya	24.49
15 — Isparta	42.63	51 — İstanbul	24.34
16 — Bitlis	39.48	52 — Ordu	24.25
17 — Bilecik	39.17	53 — Afyon	24.02
18 — Konya	39.05	54 — Edirne	23.00
19 — Burdur	38.58	55 — Malatya	22.96
20 — Tekirdağ	36.87	56 — Nevşehir	22.27
21 — Kütahya	36.28	57 — Gümüşhane	19.96
22 — G. Antep	35.77	58 — Amasya	19.68
23 — Kırşehir	35.58	59 — Çankırı	17.24
24 — Denizli	35.24	60 — Kırklareli	16.10
25 — Samsun	34.47	61 — Artvin	15.89
26 — Zonguldak	34.42	62 — Trabzon	15.64
27 — Ağrı	33.82	63 — Urfa	15.23
28 — Bingöl	33.66	64 — Sinop	13.01
29 — Uşak	33.64	65 — Tunceli	6.40
30 — Adana	33.28	66 — Kars	1.77
31 — Adıyaman	33.30	67 — Elazığ	-0.50
32 — Eskişehir	32.61		
33 — Muğla	31.85		
34 — Erzincan	31.66		
35 — Erzurum	31.64		
36 — Bolu	31.50		

1980 Sayım Sonuçlarına Göre İl Merkez Belediyelerinin
Yıllık Artış Oranım Bakımından Sıralanışı % 0

1 — Hakkari	91.19	37 — Malatya	35.37
2 — Van	77.56	38 — Eskişehir	34.79
3 — Isparta	75.15		
4 — Muş	74.53	40 — İzmir	33.71
5 — İçel	69.32	41 — Hatay	33.28
6 — Diyarbakır	63.84	42 — Samsun	32.56
7 — Antalya	59.91	43 — Bolu	31.45
8 — Bursa	59.57	44 — Çorum	31.28
9 — Bilecik	58.63	45 — Erzurum	30.82
10 — Kayseri	55.58	46 — Sivas	30.56
11 — K. Maraş	54.06	47 — Ağrı	30.53
12 — Konya	53.63	48 — Rize	29.34
13 — Çanakkale	52.07	49 — Amasya	29.16
14 — Ankara	51.79	50 — Kocaeli	29.04
15 — Bingöl	47.11	51 — Sakarya	28.18
16 — Denizli	46.19	52 — Gümüş	26.61
17 — Adıyaman	45.73	53 — Sinop	26.52
18 — Niğde	45.47	54 — Edirne	26.50
19 — Balıkesir	44.34	55 — Tunceli	24.36
20 — Tekirdağ	43.68	56 — Muğla	23.28
21 — Tokat	43.42	57 — İstanbul	22.70
22 — Gaziantep	41.96	58 — Urfa	22.06
23 — Çankırı	41.23	59 — Yozgat	21.67
24 — Nevşehir	41.17	60 — Trabzon	19.96
25 — Afyon	40.99	61 — Ordu	18.49
26 — Kütahya	40.78	62 — Kırklareli	16.82
27 — Burdur	40.03	63 — Elazığ	16.60
28 — Erzincan	38.97	64 — Bitlis	15.80
29 — Uşak	37.96	65 — Kars	13.25
30 — Kırşehir	37.93	66 — Artvin	11.79
31 — Giresun	37.27	67 — Mardin	6.03
32 — Zonguldak	37.19		
33 — Manisa	36.96		
34 — Aydın	36.69		
35 — Siirt	36.03		
36 — Adana	35.78		